

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ

44

ISSN 1211-7250

ISBN 80-86023-23-0

BRNO 2003

9395458

BRNO 2003

280, -

PŘEHLED VÝZKUMŮ 44

Vydává:	Archeologický ústav AV ČR Brno Královopolská 147, 612 00 Brno E-mail: infor@iabrno.cz
Odpovědný redaktor:	doc. PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc.
Redakce a příprava pro tisk:	Ing. Petr Škrdla, PhD., Mgr. Balázs Komoróczy, PhDr. Lubomír Šebela, CSc., PhDr. Jiří Doležel, Dana Gregorová, Alice Del Maschio
Na titulním listě:	Středověký hrádek Vratětín, okr. Znojmo. Foto: Miroslav Bálek
Tisk:	Bekros
Náklad:	350 ks

© 2003 by the Authors.

All rights reserved.

AÚ AV ČR Brno, Královopolská 147, 612 00

Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno v roce 2002

Ve shodě s vlastním výzkumným záměrem i koncepcí vědy v Akademii věd ČR bylo v Archeologickém ústavu AV ČR, Brno pracováno v roce 2002 zejména na některých vybraných stěžejních archeologických tématech širšího dosahu.

V oblasti studia starší doby kamenné a paleoetnologie byl společně s Archeologickým ústavem SAV v Nitra a Jagellonskou univerzitou v Krakově zahájen mezinárodní výzkum slovenské jeskyně Dzeravá skala, významné lokality z počátku mladého paleolitu, hrazený z prostředků grantového projektu Leakeyovy nadace „Dzeravá skala: Early Upper paleolithic in the Middle Danube Region“. Spolu s katedrou antropologie Harvardské univerzity (prof. Ofer Bar-Yosef) byla do tisku v USA dále připravována monografie o výzkumu důležitého sídliště na Stránské skále u Brna, pro Oxford University Press pak rukopis publikace o mladopaleolitických skeletech z Dolních Věstonic a Pavlova „The paleobiology of the Pavlovian People“. Další práce se dotkly rovněž vyhodnocování výzkumů na klasických gravettienkých stanicích pod Pavlovskými vrchy (Dolní Věstonice a Pavlov) a na mezolitických lokalitách severočeských pískovcových převisů. Monograficky byla publikována aktualizovaná syntéza poznatků o osídlení Moravy a českého Slezska ve starší a střední době kamenné a bilanční souhrn k problematice jeskynního osídlení.

Projekt „Chipped Stone Industries“ (spolu s PAN Krakov) pokračoval zpracováním štípaných kamenných nástrojů starší doby bronzové na Moravě a poskytl závažná zjištění o dálkové distribuci surovin v tomto období.

Historickým vývojem Moravy na přelomu starší a střední doby bronzové se ve svém druhém roce řešení zabýval grantový projekt GA AV ČR, základem práce se stala analýza dlouholetého výzkumu mohylníku v Boroticích a sídliště středodunajské mohylové kultury v Přítlukách.

Otázkám vojenského a kulturního zásahu římské říše do středního Podunají se věnovaly další výkopy v areálu mušovské římské fortifikace, pokročilo vyhodnocování dosavadních nálezů jak z mušovského „Hradiska“, tak z jeho zázemí (projekt Grantové agentury AV ČR „Římská enkláva v oblasti Mušova, současné problémy a význam pro římské vojenské dějiny“; dále i společný projekt s Römisch-Germanische Kommission, Frankfurt a. Main „Corpus der Römischen Funde im Barbaricum“, finančně zajištěný DFG). Formulovány byly rovněž některé nové hypotézy k mocenskému vývoji v přihraniční zóně římských provincií v 1. a 2. století po Kristu. Záchraný výzkum na trase kanalizace v k. ú. Pasohlávky pak významnou mírou rozšířil dosavadní poznatky o nejbližším okolí mušovské římské pevnosti. Objevené pozůstatky poloza-hloubeného germánského obydlí z první poloviny 3. století po Kristu obsahovaly totiž vedle importů keramiky z římských provincií stavební materiál z rozebraných staveb na „Hradisku“, nedaleko se podařilo prozkoumat unikátní dílenský okrsek, ve kterém se z barevných kovů vyráběly součásti dobového oděvu (spony, pasová kování). V jiném úseku kanalizace se nacházely dvě železářské pece z 2. století po Kristu.

Aktuálních problémů závěrečného předslavanského (germánského) osídlení v oblasti severně od Dunaje se týkaly příspěvky v Archeologickém ústavem vydaném sborníku „Probleme der frühen Merowingerzeit im Mitteldonauraum“. Studováno bylo téma vzniku raně středověkých „gentes“ a barbarských

království 5. století i otázky etnické a kulturní kontinuity, případně diskontinuity v oblasti středního Podunají, významné též pro datování prvotní slovanské osídlovací vlny. S touto problematikou souviselo i zapojení ústavu do společného projektu CNRS a AV ČR „La formation de la civilisation „Mérovingienne“ en Europe occidentale et central“, které přineslo nové poznatky k vývoji po zániku západořímské říše, procesům akulturace uchovávajícím četné civilizační rysy antického světa a jejich transformaci v prostředí časně středověké společnosti.

Historický a kulturní vývoj slovanských populací v období 8. – počátku 10. věku i v následujících staletích byl předmětem jak terénní prospekce, tak teoretického studia. Pokračovala příprava publikace hned několika významných pohřebišť, do tisku byly odevzdány další příspěvky k poznání hmotné kultury sídelního centra v Mikulčicích. Započalo řešení grantového projektu GA ČR „Topografie raně středověkých Mikulčic“, jehož cílem je zpracování všech 70 zkoumaných ploch etapy výzkumu 1954-1992 na mikulčickém hradišti formou kritického průvodce. Výzkum na hradisku v Chotěbuzi – Podoboře přinesl pak nové poznatky o proměnách fortifikačního systému i doklady jižních vlivů v moravskoslezském prostoru v 10. a 11. století. Pozornost byla věnována také archeologickému poznání počátku středověkých měst v českých zemích a aktuálním metodickým problémem výzkumu středověkých fortifikací (např. Kouřil, P. – Wihoda, M.: Česká kastelologie na rozcestí? *Archaeologia historica* 27, 2002, 21-35).

Základní informace pro soustavné podchycení archeologických aktivit, komplexní poznání vývoje osídlení ve významném regionu jižní Moravy i pro památkovou ochranu archeologických nálezů jako součásti národního kulturního dědictví obsáhla ústavem publikovaná monografie o výzkumech a nálezech v oblasti vodního díla Nové Mlýny. Uceleně eviduje veškeré archeologické aktivity v exponované oblasti pod Pavlovskými vrchy (katalog lokalit) a na základě vyhodnocených dat podává komplexní obraz o vývoji tamního osídlení od nejstarších období až po středověk.

V rámci užší spolupráce našeho ústavu s Českým egyptologickým ústavem Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze byl v roce 2002 připraven projekt na geofyzikální prospekci v prostoru předpokládaného pyramidového města v místech memfidské nekropole u Abusíru. Přímou v terénu byla provedena rekognoskace a měření na vzorcích stavebních materiálů z různých objektů a zemin.

Vedle základního výzkumu vykonával Archeologický ústav i konzultační a poradenskou činnost. Na základě platného znění zák. č. 20/1987 Sb. O státní památkové péči zpracoval pro orgány státní správy a další veřejné i soukromé instituce a osoby celkem na 390 písemných odborných expertiz, které především stanovily podmínky ochrany archeologických lokalit a archeologických kulturních památek. Za nejvýznamnější je třeba považovat podání návrhu na prohlášení keltského sídliště v trati „Kratiny“ na katastrech Němčice na Hané a Víceměřice (okr. Prostějov) za kulturní památku pro Ministerstvo kultury ČR a dále posudky pro orgány státní správy ve věci záchraných archeologických výzkumů v Olomouci – Nefedíně, které následně přispěly k systémovému řešení archeologické památkové péče na střední Moravě.

Také v roce 2002 pokračovalo posilování odborné složky ústavu, přijati byli dva noví odborní pracovníci – absolventi. Pozornost byla nadále věnována jak zlepšování vybavenosti

jednotlivých výzkumných základen a jejich údržbě (Dolní Dunajovice, Dolní Věstonice, Mikulčice), tak i obnově některých provozních prostor vlastního ústavu – proběhla kupříkladu celková rekonstrukce depozitářů knihovny. Pro efektivnější činnost ústavu došlo ke sloučení ústavního archivu a knihovny do jednoho organizačního útvaru.

V edičních řadách ústavu byly v roce 2002 vydány celkem čtyři tituly:

Stuchlík, S. (ed.): Oblast vodního díla Nové Mlýny od pravěku do středověku. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno č. 20, Brno 2002, 505 str.

Svoboda, J. (ed.): Prehistorické jeskyně. Katalogy, dokumenty, studie. Dolnověstonické studie, sv. 7. Archeologický ústav AV ČR, Brno 2002, 407 str.

Svoboda, J. a kolektiv: Paleolit Moravy a Slezska. Druhé aktualizované vydání. Dolnověstonické studie, sv. 8. Archeologický ústav AV ČR, Brno 2002, 303 str., 56 tab.

Tejral, J. (Hrsg.): Probleme der frühen Merowingerzeit im Mitteltonauraum. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno č. 19, Brno 2002, 361 str.

V rámci aktuálně řešených vědeckých projektů realizoval Archeologický ústav AV ČR v Brně v roce 2002 jako pořadatel nebo ve spolupráci rovněž tyto mezinárodní akce:

- mezinárodní konference „Wasserwege: Lebensadern – Trennungslinien“, pořádaná v rámci programu „Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donaauraum“ spolu s Österreichische Akademie d. Wiss., Institut für Ur- und Frühgeschichte Universität Wien, Archäologisches Landesmuseum – Schloss Gottorf, Archäologisches Institut d. Universität zu Köln a Archeologickým ústavem SAV v Nitře, ve Schleswigu ve dnech 30. 11.-4. 12. 2002, s účastí 45 badatelů z Anglie, České republiky, Dánska, Maďarska, Německa, Norska, Polska, Rakouska a Švédska.
- 34. mezinárodní konference archeologie středověku „Interetnické vztahy ve středověku a jejich odraz v hmotné kultuře“, Opava, 23.-27. 9. 2002 (spolu se Slezským zemským muzeem v Opavě) – 96 účastníků, z toho 30 zahraničních z Polska, Rakouska a Slovenska.
- mezinárodní konference „The Gravettian along the Danube“, Mikulov 20.-21. 11. 2002 – 40 účastníků, z toho 30 zahraničních z Belgie, Bulharska, Francie, Maďarska, Německa, Polska, Rakouska, Ruska, Slovenska, Slovinska a USA.
- 5. pracovní konference „Přírodovědecké metody v archeologii“, Brno 22.-24. 5. 2002, pořádáno spolu s Archeologickým ústavem SAV v Nitře, Archeologickým ústavem AV ČR v Praze, Českou archeologickou společností, Českým egyptologickým ústavem FF Univerzity Karlovy v Praze, Moravským zemským muzeem v Brně a Muzejní a vlastivědnou společností v Brně – na 40 účastníků, z toho 8 zahraničních ze Slovenska.

Širší veřejnosti byly výsledky práce ústavu prezentovány v seriálu italské televize RAI o vývoji člověka, ústavní badatelé připravili a realizovali stálou archeologickou expozici „Doba

římská a stopy římské armády v oblasti Mušova“ v turistickém rekreačním centru Pasohlávky, podíleli se i na přípravě a realizaci stálé výstavy o archeologických výzkumech v Brně a okolí „Brána otevřená“ v Moravském zemském muzeu v Brně (Měnfinská brána). Z dalších akcí tohoto druhu s účastí brněnského Archeologického ústavu je možné jmenovat výstavu „Staletími podél řeky Svratky“, realizovanou v Moravském zemském muzeu v Brně ve dnech 9. 4.-28. 9. 2002, nebo „Poklady středověké Opavy“ ve Slezském zemském muzeu v Opavě, 5. 9.-3. 11. 2002. Ústav nadále spolupracuje také na výstavbě archeoparku na lokalitě hradiště Chotěbuz – Podobora u Českého Těšína.

Jiří Doležel, AÚ AV ČR Brno

Desáté výročí činnosti oddělení archeologické prospekce a mezioborové spolupráce při AÚ AV ČR v Brně

Dne 1. března 2004 uplyne již 10 let, kdy bylo na popud tehdejšího ředitele Archeologického ústavu AV ČR v Brně doc. PhDr. Jaroslava Tejrala, DrSc., založeno oddělení Archeologické prospekce a mezioborové spolupráce, které se s řadou externích organizací i jednotlivců, jako jsou například Přírodovědecká fakulta MU v Brně, Český egyptologický ústav KÚ v Praze, Menhir Olomouc, Geodril, s.r.o., Brno, Uniqua, s.r.o., Ostrava, regionální muzea, projekční instituce atp., podílí pomocí různých přírodovědeckých, resp. technických metod na prospekci a výzkumu v oblasti pravěké až raně novověké archeologie České republiky i zahraničí.

Archeogeofyzikální prospekce pro účely následného (předstihového) záchranného výzkumu se realizovala v návaznosti na uzavřené hospodářské smlouvy zejména v úzké spolupráci s Ředitelstvím silnic a dálnic ČR, závodem a správou Brno, Archeologickým centrem, přísp. organizací Olomouc, investorskými organizacemi atp. Ve srovnání s podklady vypracovanými ÚAS na jednotlivé akce se jednalo o terénní geofyzikální práce a pedologickou sondáž spojenou s určováním magnetických vlastností na odebraných vzorcích zemín při mapování rozsahu a intenzity osídlení, pohřebišť, opevnění apod. Především na trasách dálničních tahů a j. liniových staveb, jako jsou rychlostní komunikace, obchvaty měst, průmyslové a bytové výstavy v příměstských aglomeracích apod. Výsledkem této činnosti bylo navržení pracovního postupu a orientace plošných odkryvů nebo i sondáží na 272 lokalitách a nalezištích ohrožených různými stavebními aktivitami. V rámci této činnosti byly na PC speciálními matematickými algoritmy zpracovány a předány odběratelům ve formě závěrečných zpráv výsledky terénních prací (geofyzikální měření, ověřovací pedologické vrty – subdodávka Geodrillu, s.r.o., Brno) a dílčího archeologického posouzení za spolupráce odpovědného pracovníka archeologického výzkumu z 86 akcí o celkovém rozsahu více než 1 085 ha přehledně uvedených v tab. 1.

Mezi nejvýznamnější z tab. 1 patří výsledky prací na širší trase dálnice D 1, stavba 0133 a rychlostní komunikace R 35, stavby 3509, 3510 a 3511, kde byly na některých námi vytyčených sektorech (Hašek, Kovárník 2001, Hašek, Peška, Vitula 2000) následným výzkumem odkryty nové, zejména pravěké archeologické lokality jako Topolany (Parma 2002), Hoštice (Matějčková, Parma 2002), Třetín (Šmíd 2002), Ivanovice na Hané (Parma 2002a, 2002b) (D 1) a Přáslavice- Kocourovce, Přáslavice, Dolní Újezd, Velký Tepenec, Loučka, Nemi-